

PARTIZÁNSKE HNUTIE V BIELORUSKU V ROKOCH 1941 – 1944

Luciána HOPTOVÁ

Abstract: *Partisan movement in Belarus in 1941 – 1944.* By the German attack on the USSR from 22nd June 1941 began to be the bloodiest stage of the Second World War. The first state which felt the strength of the German troops, was the Soviet Socialist Republic of Belarus. In the occupied territory of Belarus, the German leaders, led by W. Kub, introduced a “new order” - a policy of the local population’s genocide and the plundering of material wealth. The Belorussian population, which disagreed with the “new order” introduced by Germany, began in the early days of the war to form partisan groups and sections that later formed the partisan brigades. The aim of the paper is to characterize the partisan movement in Belarus between 1941 and 1944, which was one of the largest in World War II.

Key words: Belarus, partisan movement.

Nemeckým útokom na ZSSR 22. júna 1941 sa začala najkrvavejšia etapa druhej svetovej vojny.¹ Nemecko spolu so svojimi spojencami postupovalo pri útoku na Sovietsky zväz v súlade s plánom Barbarossa.² Prvý zväzový štát, ktorý pocítil silu nemeckých vojsk, bola Bieloruská sovietska socialistická republika (ďalej aj BSSR).

Vzhľadom na nepripravenosť sovietskych vojsk na vojnu, bol postup nemeckého vojska územím BSSR veľmi rýchly, nakoľko Bielorusko nebolo schopné odolávať útokom armádnej skupiny Stred.³ Obyvatelia BSSR nielenže neboli na vojnu pri-

- 1 O vývoji medzinárodných vzťahov na konci 30. rokov a začiatku 40. rokov 20. storočia pozri: *Завтра может быть уже поздно... Вестник МГИМО – Университета. Специальный выпуск к 70-летию начала Второй мировой войны.* А. В. Торкунов (рук. авт. колл.), А. Л. Чечевичников (отв. ред.). Москва : МГИМО (У) МИД России, 2009. 598 s.
- 2 Text plánu Barbarossa, pozri: *СССР – Германия. 1939 – 1941. Секретные документы.* Ю. Г. Фельштинский (сост.). Москва : ЭКСМО, 2011, s. 307-312.
- 3 Jednou z mála výnimiek bola v prvých hodinách vojny Brestská pevnosť, ktorá sa nachádza západne od mesta Brest. Vybudovali ju v polovici 19. storočia a mala slúžiť na ochranu západných hraníc cárskeho Ruska. Postavená bola na mieste stredovekého osídlenia, na sútoku riek Západný Bug a Muchovec. V rokoch prvej svetovej vojny bola pevnosť obsadená nemeckým vojskom. V roku 1918 sa Biely palác, ktorý sa v pevnosti nachádzal, stal miestom podpísania Brest-litovského mieru. Po Poľsko-ruskej vojne pripadla pevnosť, ako aj mesto Brest, na základe Rižskej mierovej zmluvy z roku 1921, poľskej strane. V područí Poľska ostala pevnosť až do roku 1939. Dňa 22. júna 1941 Brestská pevnosť ako prvá pocítila silu nemeckých vojsk. Kým mesto Brest padlo v priebehu niekoľkých hodín, pevnosť dokázala odolávať náporu nepriateľských vojsk až do 20. júla 1941. V auguste 1941 si ju prišiel osobne pozrieť aj Adolf Hitler a Benito Mussolini. Sovietska verejnosť sa o obrane pevnosti dozvedela až po smrti Josifa Visarionoviča Stalina. V roku 1965 bol pevnosti udelený titul Brestská pevnosť – hrdina (Брестская крепость – герой). V roku 1971 bola pevnosť premenená na memoriálny komplex, v ktorom si každoročne obyvatelia Brestu a celého Bieloruska pripomínajú koniec druhej svetovej vojny. Bližšie o his-

Bieloruskí partizáni Pinskej oblasti⁴

pravení, dokonca ju ani neočakávali. Už na šiesty deň od napadnutia, teda 28. júna 1941, vošli nemecké vojská do hlavného mesta Minsk⁵, a v priebehu leta (do augusta 1941) získali kontrolu nad celým územím Bieloruska. V lete 1941 tak padol Minsk ako aj celé územie BSSR do rúk Nemcov, a to na tri dlhé krvavé roky.

tórii Brestskej pevnosti pozri: Суворов, А. М. *Брестская крепость: Война и мир*. Брест : Полиграфика, 2010. 256 s.

- 4 http://www.belarus.by/ru/press-center/photo/partizany-i-predstaviteli-pinskogo-podpolnogo-obkoma-partii-v-shtabe-minskogo-partizanskogo-soedineniya-v-pervom-rjadu-vtoroj-sleva--pervyj-sekretar-pinskogo-podpolnogo-obkoma-partii-ae-kleschev-chetvertyj-sleva--pervyj-sekretar-minskogo-podpolnogo-obkoma-partii-vi-kozlov-pjatyj--sekretar-minskogo-podpolnogo-obkoma-partii-ia-belskij-vo-vtorom-rjadu-shestoj-sleva--komandir-partizanskogo-otrjada-kp-orlovskij-avgust-1943-g_i_3422.html?page=3
- 5 Minsk, ktorý žil pred vojnou pokojným životom, vojnu nečakal. V predvečer napadnutia Sovietskeho zväzu Nemeckom hrozbu vojny v hlavnom meste BSSR, ako aj na ostatnom území, nič nenaznačovalo. Bieloruské noviny písali o plnení polročných plánov a o príprave osláv 20. výročia Bieloruského národného inštitútu. Dňa 22. júna 1941 sa mala v Minsku uskutočniť slávnosť a v centre mesta malo byť sprístupnené umelé jazero, vo večerných hodinách sa mala dokonca konať veselica v mestskom parku M. Gorkého. Prvú správu o nemeckom útoku sa politickí predstavitelia v Minsku dozvedeli o 4. hodine a 4. minúte. Dňa 22. júna 1941 o 12. hodine predstaviteľ Sovietskeho zväzu, minister zahraničných vecí Vjačeslav Michajlovič Molotov, oficiálne oznámil začiatok vojny s Nemeckom. Informácia o začatí vojny bola obyvateľmi hlavného mesta BSSR prijatá rozdielne. Časť obyvateľov Minska jej nechcela veriť, v druhej časti obyvateľstva správa vyvolala obrovský šok. Bližšie o prvých vojnových dňoch v Minsku pozri: Воронкова, Ирина Юрьевна. *Минск: лето 1941, лето 1944*. Минск : Беларуская навука, 2014. 334 s.; Воронкова, Ирина Юрьевна. Минску 940 лет: 22 – 28 июня 1941 года в архивах и воспоминаниях очевидцев. In *Юстиция Беларуси*, 2007, № 8., s. 3-6.

Útok nemeckých vojsk znamenal rozvrátenie dovtedajšej sovietskej správy na území Bieloruska. Nemecké vojská postupovali pri obsadzovaní Bieloruska v súlade s tajným plánom *Ost*, v ktorom sa predpokladalo, že v priebehu nasledujúcich 30 rokov prinúti násilne vysťahovať dve tretiny sovietskeho obyvateľstva (z toho 75 % z Bieloruska) za Ural, 10 – 15 % obyvateľov ponemčia, ostatných obyvateľov plánovali zabiť alebo využiť ako lacnú pracovnú silu pre nacistické Nemecko. V súlade s plánom *Ost* sa okrem iného malo do Minska presťahovať 50 tisíc Nemcov, pričom v meste malo ostať žiť len 100 tisíc miestnych obyvateľov.⁶

Na rozkaz Adolfa Hitlera boli na okupovaných územiach Sovietskeho zväzu vytvárané ríšske komisariáty.⁷ K prvým, ktoré boli zriadené, patrili Ríšsky komisariát Ukrajina a Ostland.⁸ Ríšske komisariáty sa ďalej delili na generálne okruhy. Výnimkou nebol ani Ríšsky komisariát Ostland so sídlom v Rige, ktorého súčasťou boli generálne okruhy Estónsko, Lotyšsko, Litva a Bielorusko.

Do Generálneho okruhu Bielorusko, ktorý predstavoval tretinu predvojnového BSSR s viac ako 3 miliónmi obyvateľov, bolo začlenených 68 zo 192 predvojnových okresov BSSR.⁹ Najvyšším výkonným orgánom Generálneho okruhu Bielorusko bol Generálny komisariát Bieloruska so sídlom v Minsku, na čele ktorého stál generálny komisár. Dňa 17. júla 1941 bol do funkcie generálneho komisára Adolfom Hitlerom menovaný Wilhelm Kube¹⁰.

6 АРБУЗОВ, А. Т. – БАЛАНДИН, К. И. – БЕЛЯЕВ, А. В. – БОГДАНОВИЧ, Е. Г. – БРАТОЧКИН, А. В. – ДОЛГОТОВИЧ, Б. Д. – КИСЕЛЕВ, В. К. – СЕРВАЧИНСКИЙ, И. Ю. – ХРОМЧЕНКО, Д. Н. – ЦАВЛИНСКИЙ, Н. Б. – КУКСА, А. Н. *Великая Отечественная война советского народа (в контексте Второй мировой войны)*. Минск : Белорусский национальный технический университет, 2011 [cit. 2017-05-07]. Dostupné na internete: <<http://rep.bntu.by/bitstream/handle/data/2257/%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B9%20%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82.pdf?sequence=1>>.

7 Z hľadiska administratívno-teritoriálneho usporiadania malo územie Sovietskeho zväzu pozostávať zo štyroch ríšskych komisariátov – Ostland, Ukrajina, Moskovsko a Kaukaz. Uvažovalo sa aj o zriadení komisariátu Turkestan, ale A. Hitler spočiatku súhlasil iba so zriadením komisariátov na území európskej časti Sovietskeho zväzu. In AMORT, Čestmír. Plány hitlerovského Nemecka na zničení Sovetského svazu. In *Slovanský přehled*, 1981, č. 4, s. 277.

8 Vzhľadom na intenzívny odpor Červenej armády Ríšske komisariáty Moskovsko a Kaukaz neboli zriadené.

9 Z administratívno-teritoriálneho hľadiska sa Generálny okruh Bielorusko delil na 10 okruhov – Baranovičský, Borisovský, Vilejský, Gancevičský, Glubokský, Lidský, Minský, Novogrudský, Slonimský a Slucký, pričom mestský okruh v Minsku predstavoval ešte aj samostatnú administratívnu jednotku.

10 Wilhelm Richard Paul Kube (1897 – 1943) – nemecký politik, žurnalista, hlavný predstaviteľ okupačného režimu v Bielorusku v rokoch 1941 – 1943. Vzdelanie získal na gymnáziu a univerzite v Berlíne. Aktívne sa zúčastnil prvej svetovej vojny. Člen NSDAP (od roku 1927) a dlhé roky pôsobil aj ako aktívny poslanec Ríšskeho snemu. Oženil sa s Anitou Kube, s ktorou mal štyri deti (posledné dieťa sa narodilo po jeho smrti). Zomrel v Minsku, keď bol na neho 22. septembra 1943 bieloruskými partizánkami spáchaný atentát. In Романько, Олег. *Белорусские коллаборационисты. Сотрудничество с оккупантами на территории Белоруссии*. Москва : Центрполиграф, 2013, s. 425.

Partizáni ničia železničnú trať¹¹

V Generálnom okruhu Bielorusko ustanovili nemeckí predstavitelia na čele s W. Kubem „nový poriadok“ – politiku genocídy miestneho obyvateľstva i rozkrádania materiálneho bohatstva. Na okupovanom území uskutočnili hitlerovci sčítanie obyvateľstva, zakázali činnosť všetkých organizácií, uskutočňovanie schôdzí, ale taktiež pristúpili k likvidácii komunistov, komsomolcov, aktivistov sovietskej vlády, Židov, cigánov a fyzicky slabých ľudí.¹²

Jedným z charakteristických znakov nemeckej okupačnej správy bola spolupráca nemeckých okupantov s bieloruským obyvateľstvom.¹³ Na podnet generálneho komisára W. Kubeho vznikali na území Generálneho okruhu Bielorusko viaceré organizácie, zväzy a spolky, ktorých hlavným cieľom bola podpora nacistickej správy a zničenie domáceho odboja, predovšetkým zničenie partizánskeho hnutia, ktoré sa začalo formovať hneď v prvých dňoch vojny.

Obyvateľstvo BSSR, ktoré nesúhlasilo s „novým poriadkom“ zavádzaným zo strany Nemecka, začalo už v prvých dňoch vojny živelne vytvárať partizánske sku-

11 http://www.belarus.by/ru/press-center/photo/bojtsy-partizanskogo-otrjada-imeni-av-suvorova-prinimajut-prisjagu-dekabr-1943-g_i_3423.html?page=3

12 Бригадин, Петр Иванович. *История Беларуси в контексте европейской истории: Курс лекций*. Минск : ГИУСТ БГУ, 2007, s. 253.

13 Bližšie o spolupráci časti bieloruského obyvateľstva s Nemcami pozri : Романько, Олег. *Белорусские коллаборационисты. Сотрудничество с оккупантами на территории Белоруссии*. Москва : Центрполиграф, 2013. 479 s.

piny a oddiely. Jedným z prvých partizánskych oddielov¹⁴ na území Bieloruska bol oddiel Vasilija Zacharoviča Koržu¹⁵, ktorý mal už 26. júna 1941 viac ako 60 členov a o dva dni neskôr, teda 28. júna 1941, sa zúčastnil aj prvého boja s nemeckými vojskami neďaleko mesta Pinsk.¹⁶ Okrem partizánskeho oddielu V. Z. Koržu k prvým oddielom, ktoré vznikli na území Bieloruska patrili ešte oddiely Tichona Pimjenoviča Bumažkova¹⁷ a Fjodora Illarijonoviča Pavlovského¹⁸, ktoré sa sformovali v Poleskej oblasti na základe iniciatívy partizánov bojujúcich v občianskej vojne. Práve oddielu Červený október pôsobiacemu v Poleskej oblasti pod vedením T. P. Bumažkova a F. I. Pavlovského sa podarilo v polovici júla 1941 zničiť štáb nepriateľskej divízie, 55 obrnených vozidiel, 18 motocyklov a získať veľké množstvo zbraní.¹⁹

- 14 Partizánsky oddiel bol základnou bojovou jednotkou, ktorý mal na začiatku vojny 25 – 70 členov, neskôr od 100 do 350 členov. Existovali však aj partizánske oddiely, ktoré mali aj viac ako 800 členov.
- 15 Vasilij Zacharovič Korž (1899 – 1967) bol jedným z prvých organizátorov a vedúcim predstaviteľom partizánskeho hnutia v Bielorusku, začo bol tomuto generálmajorovi, ktorý vystupoval počas vojny s nemeckými vojskami pod pseudonymom Komarov, udelený titul Hrdina Sovietskeho zväzu. In *Энцыклапедыя гісторыі Беларусі. Т. 4. Г. П. Пашкоў (гал. рэд.) і інш. Мінск : Беларуская энцыклапедыя, 1997, s. 237.*
- 16 P. G. Čigrinov uvádza, že práve z iskry tohto stretu sa rozšíril plameň partizánskeho boja, ktorého sa zúčastnili desiatky tisíc patriotov a nepriateľ skoro pochopil, že v tejto vojne bude musieť bojovať nielen s regulárnou armádou, ale aj s celým národom. In *Чигринов, П. Г. Белорусская история научно-популярный очерк. Минск : Современная школа, 2010, s. 741.*
- 17 Tichon Pimjenovič Bumažkov (1910 – 1941) bol jedným z vedúcich predstaviteľov partizánskeho hnutia v Poleskej oblasti v prvom roku vojny. Na začiatku vojny spolu s F. I. Pavlovským založil partizánsku skupinu s názvom Červený október. Zahynul na jeseň 1941 pri plnení bojových úloh. Ako jeden z prvých bol vyznamenaný titulom Hrdina Sovietskeho zväzu. In *Коваленя, А. А. и др. Великая Отечественная война советского народа (в контексте Второй мировой войны). Минск : Издательский центр БГУ, 2004, s. 109.*
- 18 Fjodor Illarijonovič Pavlovskij (1908 – 1989) patril k jedným z najvýznamnejších organizátorov a vedúcich predstaviteľov partizánskeho hnutia na území Poleskej oblasti. Pred vojnou, v roku 1938 sa zúčastnil bojov na jazere Chasan, neskôr bol aj účastníkom sovietsko-fínskej vojny. V júni 1941 založil spolu s T. P. Bumažkovom partizánsku skupinu Červený október. V roku 1942 sa stal veliteľom Poleského partizánskeho zjednotenia, neskôr veliteľom 123. októbrovej partizánskej brigády. V čase vojny pôsobil v rôznych straníckych funkciách, po vojne pracoval na rôznych hospodárskych postoch. Za svoju bojovú činnosť bol vyznamenaný titulom Hrdina Sovietskeho zväzu. In *Коваленя, А. А. и др. Великая Отечественная война советского народа (в контексте Второй мировой войны). Минск : Издательский центр БГУ, 2004, s. 110.*
- 19 АРБУЗОВ, А. Т. – БАЛАНДИН, К. И. – БЕЛЯЕВ, А. В. – БОГДАНОВИЧ, Е. Г. – БРАТОЧКИН, А. В. – ДОЛГОТОВИЧ, Б. Д. – КИСЕЛЕВ, В. К. – СЕРВАЧИНСКИЙ, И. Ю. – ХРОМЧЕНКО, Д. Н. – ЩАВЛИНСКИЙ, Н. Б. – КУКСА, А. Н. *Великая Отечественная война советского народа (в контексте Второй мировой войны). Минск : Белорусский национальный технический университет, 2011, s. 79. [cit. 2017-05-07]. Dostupné na internete:*
<http://rep.bntu.by/bitstream/handle/data/2257/%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B9%20%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82.pdf?sequence=1>

Skladanie partizánskej prisahy²⁰

K zakladaniu a formovaniu partizánskych skupín na území Bieloruska dochádzalo v tých oblastiach, ktoré sa sprvu ocitli pod nemeckou okupačnou správou a väčšinou to bolo z podnetu predstaviteľov Komunistickej strany (bolševikov) Bieloruska (ďalej aj KS(b)B), resp. bývalých predstaviteľov domáceho odboja z obdobia prvej svetovej vojny a občianskej vojny. Vznik partizánskych oddielov v prvých dňoch a týždňoch vojny mal živelný charakter, a preto niektoré nepretrvali dlhšie obdobie. V roku 1941 na činnosť a formovanie partizánskeho hnutia malo veľký vplyv viacero faktorov. Medzi najdôležitejšie patrila ústup Červenej armády z územia Bieloruska v dôsledku neschopnosti a nepripravenosti postaviť sa zoči-voči nemeckému Wehrmachtu, zložité prírodné a geografické podmienky na území Bieloruska, nedostatok vojenskej výzbroje a zbraní, ako aj zdravotníckych potrieb.²⁰

Všetky tieto skutočnosti sa odzrkadlili na bojaschopnosti bieloruských partizánov v prvých dvoch mesiacoch vojny Sovietskeho zväzu s Nemeckom. Júl a august 1941 znamenali pre niektoré partizánske oddiely a skupiny porážky, iné zase postihlo rozloženie či rozpustenie. Oddiely partizánov, ktorým sa aj napriek týmto skutočnostiam podarilo pretrvať, naďalej uskutočňovali ataky proti nemeckej armáde. Ku koncu roka 1941 pôsobilo na okupovanom území Bieloruska už približne 12 tisíc partizánov sústredených vo viac ako 230 partizánskych oddieloch.

O procese formovania partizánskeho hnutia v Bielorusku svedčia aj výpovede samotných nemeckých vojakov a dôstojníkov. Ako príklad je možné uviesť výpoveď slobodníka 455. pechotného pluku Maxa Hranu. Ten, v liste adresovanom svojej žene Kláre, ktorý bol nájdený po jeho smrti, opísal strety s partizánmi takto: „*Pokiaľ sme prišli do Minska, naša autokolóna sa zastavila šesťkrát, pretože boli narušené mosty a štyrikrát sme boli ostreľovaní z automatov a pušiek. Obzvlášť veľká zastávka bola medzi*

20 http://peramoga.belta.by/ru/gallery?p__63=&id=232

Slonimom a Baranovičami. Tu nás všetkých zastavili a museli sme opravovať veľký most, ktorý partizáni dve hodiny pred naším príchodom zničili. Neprešli sme ani 20 kilometrov a tu sa začala taká paľba, bolo to strašné.”²¹

Ak sa v roku 1941 partizánske hnutie vyznačovalo živelným charakterom, tak rok 1942 priniesol lepšiu organizáciu hnutia, čo sa v konečnom dôsledku prejavilo aj na náraste počtu partizánov a zefektívnení ich činnosti. Rozmach partizánskeho hnutia bol podmienený viacerými skutočnosťami. Prvou, ktorá mala dopad na formovanie a nárast hnutia, bola zložitá situácia bieloruského obyvateľstva pod správou generálneho komisára W. Kubeho. Druhou bolo víťazstvo Červenej armády v bojoch o Moskvu. A treťou, nemenej významnou skutočnosťou, ktorá výrazne zasiahla do života partizánov a zlepšila koordináciu ich práce, bolo vytvorenie Ústredného štábu partizánskeho hnutia v máji 1942.²³

Postupne sa pri Ústrednom štábe partizánskeho hnutia sformovali aj partizánske štáby s pôsobnosťou a právomocou pre jednotlivé republiky Sovietskeho zväzu. Partizánske štáby boli organizované na Ukrajine, v Moldavsku, Litve, Lotyšsku a Estónsku. Na ich čele stáli čelní predstavitelia jednotlivých komunistických strán. Výnimkou nebolo ani Bielorusko.

K sformovaniu *Bieloruského štábu partizánskeho hnutia* došlo 9. septembra 1942. Na jeho čelo sa postavil druhý tajomník ÚV KS(b)B Pjotr Zacharovič Kalinin²⁴. V roku

*Partizáni pri plánovaní bojových akcií*²²

21 Из вечернего сообщения советского Информбюро с текстом письма ефрейтора германских войск о положении в оккупированных районах Советской Белоруссии. In *Белая Отечественная война советского народа (в контексте Второй мировой войны) : хрестоматия*. А. А. Коваленя и др. (сост.). Минск : Белорусская наука, 2008, s. 166.

22 http://peramoga.belta.by/ru/gallery?p__63=&id=94

23 Ústredný štáb partizánskeho hnutia bol vytvorený 30. mája 1942 pod vedením prvého tajomníka ÚV KS(b)B Pantelejmona Kondrateviča Ponomarenka. Hlavná úloha Ústredného štábu partizánskeho hnutia s pôsobnosťou pre celý Sovietsky zväz v čase vojny spočívala nielen v koordinácii partizánskych skupín, ich kádrovom zabezpečení, ale najmä materiálno-technickom zabezpečení a rádiovom spojení partizánskych oddielov a brigád s bojujúcimi jednotkami Červenej armády.

24 Pjotr Zacharovič Kalinin (1902 – 1966) štátny a stranícky činiteľ BSSR, generálmajor, jeden z hlavných organizátorov a predstaviteľov partizánskeho hnutia v Bielorusku. Od roku 1939 bol zástupcom národného ľudového komisára pre poľnohospodárstvo, neskôr sa stal prvým tajomníkom Vilejského oblastného výboru KS(b)B. V rokoch 1941 – 1944 bol druhým tajomníkom ÚV KS(b)B. V septembri 1942 sa stal náčelníkom Bieloruského štábu partizánskeho hnutia. V rokoch 1946 – 1958 bol poslancom Najvyššieho sovietu

1942 pracovalo pre Bieloruský štáb partizánskeho hnutia 130 ľudí, z toho bolo 95 vojakov a 35 civilistov. Postupne počet pracovníkov štábu narastal a v januári 1944 mal už 954 pracovníkov, z toho bolo 254 vojenských dôstojníkov.²⁵

K hlavným úlohám Bieloruského štábu partizánskeho hnutia patrilo: rozpracovávať strategické bojové plány, koordinovať partizánske boje, zabezpečovať centralizované riadenie partizánskych oddielov a ich spoločný postup s vojskami Červenej armády, plánovať, organizovať i realizovať zadané bojové úlohy na celom území Bieloruska.

Pre uskutočnenie týchto plánov, ktoré určil Bieloruský štáb partizánskeho hnutia, bolo potrebné vykonať veľa práce, ale aj realizovať mnohé vojenské operácie. Nemecký okupačný režim bol v tomto období ešte značne silný, preto sa všetky plány nepodarilo partizánom zrealizovať. Aj napriek tomu, koncom roka 1942 kontrolovali partizáni už viac ako 30 % územia Bieloruska a v tom čase v partizánskych brigádach²⁶ a oddieloch pôsobilo cez 50 tisíc ľudí.²⁷

Porážky Nemecka na východnom fronte a hlavne víťazstvo Červenej armády pri Stalingrade, to všetko sa odzrkadlilo aj na partizánskom hnutí v Bielorusku v nasledujúcich rokoch vojny. Pre partizánske hnutie bol od roku 1943 príznačný masový charakter. O zvyšovanie efektívnosti prepádov a akcií partizánov sa staral v roku 1943 Bieloruský štáb partizánskeho hnutia, ktorý zabezpečil nové posily, ako aj bojové prostriedky.²⁸

Okrem počtu členov partizánskeho hnutia sa zvyšoval aj počet útokov partizánov na nemecké ciele. V roku 1943 partizáni zničili 333 nemeckých vojenských posádok a 217 policajných staníc.²⁹ K významným počinom partizánov patrila aj úspešný atentát na generálneho komisára W. Kubeho v septembri 1943.³⁰

ZSSR, v rokoch 1959 – 1963 poslancom Najvyššieho soviету BSSR. In ИОФФЕ, Эммануил Григорьевич и др. *Высшее партизанское командование Белоруссии. 1941 – 1944 : справочник*. Минск : Беларусь, 2009, s. 45-48.

25 ИОФФЕ, Эммануил Григорьевич и др. *Высшее партизанское командование Белоруссии. 1941 – 1944 : справочник*. Минск : Беларусь, 2009, s. 36.

26 Na základe jednotlivých partizánskych oddielov sa začali v apríli 1942 formovať partizánske brigády. Obyčajne brigáda pozostávala z 3 – 7 partizánskych oddielov, no niekedy aj z 10 partizánskych oddielov, a mala od 600 – 800 členov do niekoľko tisíc. Základ partizánskych oddielov tvorili popri domácich, bieloruských obyvateľoch, aj vojaci Červenej armády, ktorým sa nepodarilo ustúpiť, zajatci, ktorým sa podarilo ujsť a prenasledovaní Židia. Medzi významné partizánske brigády, ktoré sa sformovali na území Bieloruska v rokoch Veľkej vlasteneckej vojny patrili : 1. Bieloruská partizánska brigáda, brigáda V. I. Lenina, partizánska brigáda A. V. Suvorova, partizánska brigáda J. V. Stalina, partizánska brigáda M. I. Kutuzova, partizánska brigáda Pomsta, Boľševik a ďalšie.

27 САХАНОВИЧ, Хеннадз – ШЫБІЕКА, Захар. *Дэ́жыны Бэ́лоруска*. Прага : Накладателství Lidové noviny, 2006, s. 183.

28 Spoza línie frontu boli na územie Bieloruska vyslané aj viaceré špeciálne skupiny, ktoré sa skladali takmer výlučne z partizánov bielorúskej národnosti.

29 Республика Беларусь : Энциклопедия : В 6 т. Т 1. Г. П. Пашков (глав. ред.) и др. Минск : Белорусская Энциклопедия имени Петруся Бровки, 2005, s. 338.

30 Po smrti W. Kubeho bol do funkcie generálneho komisára menovaný Curt von Cottberg. Bližšie o atentáte pozri: МОСКАЛЕНКО, Герман. убийство кубе: чего мы не знаем. In *Беларуская думка*, 2008, № 9, s. 84-91.

Partizáni Minskej brigády vstupujú do hlavného mesta BSSR³¹

Ku koncu roka 1943 kontrolovali partizáni už okolo 60 % okupovaného územia Bieloruska³² a na prelome rokov 1943 – 1944 bojovalo v ich radoch viac ako 300 tisíc partizánov, ktorí boli sformovaní v 157 partizánskych brigádach a 83 samostatných oddieloch.³³

Charakteristickým znakom partizánskeho hnutia v Bielorusku od roku 1943 do roku 1944 bola tzv. *koľajnicová vojna*. Dňa 24. júna 1943 bolo prijaté opatrenie ÚV KS(b) B o začiatku operácie zameranej na masové ničenie železničného transportu nemeckých vojsk smerujúcich na východný front.³⁴ Koľajnicová vojna bola organizovaná v troch etapách a rozhodujúcu úlohu v nej zohrali práve bieloruskí partizáni. V čase prvej etapy (3. august – polovica septembra 1943) bolo zničených viac ako 121 tisíc

31 http://peramoga.belta.by/ru/gallery?p__63=&id=189

32 Республика Беларусь : Энциклопедия : В 6 т. Т 1. Г. П. Пашков (глав. ред.) и др. Минск : Белорусская Энциклопедия имени Петруся Бровки, 2005, s. 338.

33 Арбузов, А. Т. – Баландин, К. И. – Беяев, А. В. – Богданович, Е. Г. – Браточкин, А. В. – Долготович, Б. Д. – Киселев, В. К. – Сервачинский, И. Ю. – Хромченко, Д. Н. – Щавлинский, Н. Б. – Кукса, А. Н. *Великая Отечественная война советского народа (в контексте Второй мировой войны)*. Минск : Белорусский национальный технический университет, 2011, s. 83. [cit. 2017-05-07]. Dostupné na internete: <<http://rep.bntu.by/bitstream/handle/data/2257/%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B9%20%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82.pdf?sequence=1>>.

34 Prepady železničných tratí sa uskutočňovali len cez deň, nakoľko Nemci poučení predchádzajúcimi akciami partizánskeho hnutia, premávali vlakmi len za denného svetla, keď bolo ľahšie odhaliť plánovaný útok partizánov. Každý zničený most alebo poškodená trať znamenali zastavenie prevádzky na deň – dva a niekedy aj na dlhší čas.

Memoriálny komplex Chatyň a socha Nepokorený človek³⁵

železničných koľajníc a 184 železničných mostov, čím sa preprava nemeckej armády zredukovala o 40 %.³⁶ Druhá etapa prebiehala od 19. septembra do začiatku novembra 1943. Posledná, tretia etapa koľajnicovej vojny, ktorá prebiehala od 20. júna 1944, bola súčasťou vojenskej oslobodzovacej operácie Bagration³⁷.

Jedným z hlavných cieľov partizánskeho hnutia bolo okrem boja proti nemeckým okupantom, aj ochrana života, zdravia a majetku bieloruského civilného obyvateľstva pred útokmi nemeckých vojakov. Z tohto dôvodu boli na území Bieloruska vytvárané tzv. partizánske zóny, resp. okresy, v ktorých žili bieloruskí obyvatelia chránení partizánmi. V roku 1944 partizánske zóny zaberali takmer 60 % územia republiky.³⁸

Základnou skutočnosťou, ktorá umožňovala vytvorenie týchto zón, bolo zvýšenie efektivity činnosti jednotlivých partizánskych brigád a oddielov. Na území Bieloruska bolo v rokoch Veľkej vlasteneckej vojny vytvorených vyše 20 slobodných partizánskych zón, v ktorých žili v priemere desiatky tisíc bieloruských obyvateľov. K najväčším partizánskym zónam nachádzajúcim sa na území Bieloruska patrili: Okfabrsko-Lubanskaja, Poloc-

35 <http://www.khatyn.by/ru/about/excursion/step1/>

36 Республика Беларусь : Энциклопедия : В 6 т. Т 1. Г. П. Пашков (глав. ред.) и др. Минск : Белорусская Энциклопедия имени Петруся Бровки, 2005, s. 339.

37 Operácia Bagration bola oslobodzovacou operáciou, ku ktorej vzhľadom na priaznivo sa vyvíjajúcu situáciu na východnom fronte, pristúpilo sovietske velenie koncom júna 1944. Oslobodzovacia operácia bola pomenovaná podľa Pjotra Ivanoviča Bagrationa, ktorý bol ruským generálom v dobe Napoleonových vojen. O oslobodzovaní Bieloruska bližšie pozri: Абатуров, В. В. – Литвин, А. М. – Азяцкий, Н. Ф. и др. Освобождение Беларуси, 1943 – 1944. Минск : Белорусская наука, 2014. 943 s.

38 Иоффе, Эммануил Григорьевич и др. Высшее партизанское командование Белоруссии. 1941 – 1944 : справочник. Минск : Беларусь, 2009, s. 4.

ko-Lepel'skaja, Kličevskaja, Borisovsko-Begoml'skaja a iné.³⁹ Väčšina partizánskych zón sa nachádzala v strednej a východnej časti Bieloruska. V rámci jednotlivých zón boli obnovované školy pre deti, siala sa a zbierala úroda, nachádzali sa tu zdravotné strediská, boli vybudované jednotlivé hospodárske podniky, ktoré pracovali pre potreby partizánov a miestneho obyvateľstva. V zónach sa vydávalo približne 170 ilegálnych novín a pracovalo v nich 168 rádiových staníc, z ktorých väčšina mala spojenie ako s Ústredným štábom partizánskeho hnutia, tak i s Bieloruským štábom partizánskeho hnutia. Každá partizánska zóna bola kontrolovaná viacerými partizánskymi brigádami a oddielmi.

Nemecký okupačný režim na území Bieloruska síce na jednej strane formálne spolupracoval s časťou domáceho obyvateľstva, ale na druhej strane, vynakladal značné úsilie v boji proti tým, ktorí odmietali spolupracovať s okupantmi. Aby Nemci oslabili partizánske hnutie, a tým aj protifašistický odboj, uskutočňovali tzv. trestné operácie na výstrahu obyvateľov. Trestné operácie sa vyznačovali krutosťou a mučením. Nemecké jednotky sa pri nich orientovali hlavne na civilné obyvateľstvo (predovšetkým na ženy a deti), ktoré napomáhalo partizánskemu hnutiu. Počas troch rokov okupácie Bieloruska sa uskutočnilo viac ako 140 trestných výprav. K najväčším patrili operácie Cottbus a German, počas ktorých boli zničené stovky domov a zabitých bolo viac ako 30 tisíc ľudí. Trestné operácie prebiehali na území Bieloruska až do júna 1944 a bolo nimi postihnutých viac ako 90 % civilného obyvateľstva. Koniec trestných operácií nastal nástupom oslobodzovacej operácie Bagration.

Symbolom tragédie bieloruského národa sa stala trestná operácia v obci Chatyň. Obyvatelia obce boli obvinení zo spolupráce s partizánmi, ktorí neďaleko obce zavraždili nemeckého dôstojníka. Dňa 22. marca 1943 boli preto obyvatelia tejto dediny nahananí do stodoly a zaživa upálení. Zo 149 nevinných obetí bolo 75 detí. Nemci spálili aj všetkých 26 domov v dedine.⁴⁰

Tragické udalosti v obci Chatyň, ako aj v celom Bielorusku, pripomína úvod nápisu na pamätníku na mramorovej doske pri vchode do Memoriálneho komplexu Chatyň⁴¹, ktorý je venovaný všetkým obyvateľom Bieloruska, ktorí zahynuli v čase Veľkej vlasteneckej vojny:

„Počúvajte ľudia! K vašim srdciam sa obracajú chatyňské zvony. S hnevom i bolesťou hovoria o tragédii tejto obce. 22. marca 1943 oddiel fašistických okupantov obklúčil obec. Všetci obyvatelia – starci, ženy i deti boli nahananí do stodoly a zaživa upálení. Fašistickí barbari obrátili v rozvaliny 209 bieloruských miest a mestských sídlisk, 9 200 obcí. V stovkách z nich boli povraždení mierumilovní obyvatelia... To sa nikdy nezabudne!“⁴²

39 Голубович, Валерий Иванович – Бохан, Юрий Николаевич и др. История Беларуси : в контексте мировых цивилизаций: учеб.-метод. пособие. 3-е изд. Минск : Экоперспектива, 2011, s. 329.

40 Bližšie o histórii Chatyňskej tragédie pozri: Государственный мемориальный комплекс Хатынь. Трагедия Хатыни. Dostupné na internete: <<http://www.khatyn.by/ru/tragedy/>>.

41 Memoriálny komplex Chatyň bol postavený na mieste tragédie tejto dediny. Odkrytý bol 5. júla 1969, teda v dňoch 25. výročia oslobodenia Bieloruska. V centre komplexu sa nachádza 6-metrová bronzová socha *Nepokorený človek*, ktorá zobrazuje muža s mŕtvym chlapčekom na rukách.

42 RJABIK, Michal – MOROCHOVIČ, Vasil. *Malé drámy*. Praha : Naše vojsko, 1984, s. 11-12.

Oslobodením Bieloruska v roku 1944 Červenou armádou v úzkej súčinnosti s bieloruským partizánskym hnutím sa skončila tri roky trvajúca krvavá etapa jeho novodobých dejín. Nemecká okupácia znamenala pre Bielorusko nielen materiálne straty, ale aj značné ľudské obete. Počas rokov 1941 – 1944 zahynul každý tretí obyvateľ Bieloruska.

Partizánske hnutie významnou mierou prispelo k oslobodeniu krajiny a nezapodnelne sa zapísalo do bieloruskej histórie. V priebehu troch rokov sa na jeho území sformovalo 213 partizánskych brigád a 258 samostatných oddielov, ktoré bojovali nezávisle od centrálneho velenia, čo predstavovalo viac ako 374 tisíc ľudí. Okolo 400 tisíc ľudí predstavovalo ďalšie partizánske rezervy. Za odvahu a hrdinstvo bol 87 bojovníkom udelený titul Hrdina Sovietskeho zväzu, a viac ako 140 tisíc ďalších získalo ocenenia a medaily za boj proti nemeckému nepriateľovi.⁴³

Boj za oslobodenie Bieloruska sa zapísal aj do histórie iných štátov. V rokoch Veľkej vlasteneckej vojny v Bielorusku spolu s domácimi partizánmi (71,1 %) bojovali aj ruskí (19,29 %), ukrajinskí (3,89 %), litovskí, lotyšskí, gruzínski, kazašskí a partizáni iných národov Sovietskeho zväzu, ako aj okolo 4 tisíc zahraničných bojovníkov, medzi nimi približne aj 400 Čechov a Slovákov.⁴⁴

Podiel partizánskeho hnutia na oslobodení Bieloruska bol veľký, priniesol však aj značné obete. Bieloruský národ si preto nielen po skončení druhej svetovej vojny, ale ešte aj v súčasnej dobe, vysoko ctí ľudí, ktorí obetovali svoj vlastný život na ochranu svojej vlasti.

43 Иоффе, Эммануил Григорьевич и др. *Высшее партизанское командование Белоруссии. 1941 – 1944 : справочник*. Минск : Беларусь, 2009, s. 4.

44 Республика Беларусь : Энциклопедия : В 6 т. Т 1. Г. П. Пашков (глав. ред.) и др. Минск : Белорусская Энциклопедия имени Петруся Бровки, 2005, s. 339.